

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІМПОРТНОЮ ПОЛІТИКОЮ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ КРИЗ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА

Свергунов Олександр Олексійович,
кандидат технічних наук

Проаналізовано світові тенденції щодо змін стратегічного управління імпоротною політикою у сфері військово-технічного співробітництва в умовах політичних, економічних і фінансових криз.

Ключові слова: військово-технічне співробітництво, стратегічне управління, імпортна політика, економічна, фінансова та політична кризи, оборонна політика, національна безпека, озброєння, військова та спеціальна техніка, оборонно-промисловий комплекс.

Питання стратегічного управління військово-технічним співробітництвом (ВТС) досліджувалися в роботах В. Бегми [1, 2]. Однак у другому десятилітті XXI ст. світовий ринок озброєнь і зовнішнє середовище суттєво змінилися, зокрема ускладнилися воєнно-політичні відносини між головними центрами сили, поширилися світові процеси глобалізації, поглибилися кризові явища у світовій економіці та фінансовій системі. Серед провідних імпортерів озброєнь посилилася занепокоєність з приводу забезпечення власної безпеки, водночас збільшилася конкуренція між експортерами за збут своїх товарів військового призначення (*дали* – ТВП) на світовому ринку озброєнь. У роботі [3] проаналізовано світові тенденції щодо змін стратегічного управління експортною політикою у сфері ВТС в умовах політичних, економічних і фінансових криз. За наявності таких криз і збільшення пропозицій ТВП на світових ринках також почала змінюватися політика ВТС держав щодо імпорту озброєнь. Тому на аналітичному та науковому рівнях аналіз світових тенденцій щодо змін стратегічного управління імпоротною політикою у сфері ВТС між державами в умовах глобалізації та кризових явищ є актуальною проблемою.

Вивчення змін політики ВТС провідних імпортерів ТВП важливе і для України, що зумовлено: малим обсягом державного оборонного замовлення (*дали* – ДОЗ), незадовільним станом воєнної промисловості держави, а також наявністю політичних, воєнних та економічних криз у відносинах між Україною та РФ [4, 5]. У Росії імпортозаміщення у виробництві ОВТ стало стратегічним завданням розвитку оборонно-промислового комплексу (*дали* – ОПК) РФ [3, 6].

Метою даної статті є вивчення світових тенденцій щодо змін стратегічного управління ім-

портною політикою ВТС держав в умовах криз. Під час аналізу основну увагу зосереджено на особливостях змін політики провідних імпортерів ТВП.

Загальний стан світового імпорту озброєнь

Загальна характеристика першої п'ятірки найбільших імпортерів озброєнь у 2011–2014 рр. представлена в таблиці 1. У 2014 р. обсяг світового імпорту звичайних озброєнь (згідно із класифікацією Регістру ООН) становив не менше ніж 74,25 млрд дол. США (найвищий результат з моменту закінчення епохи «холодної війни») [7]. Для порівняння: у 2011 р. обсяг світового імпорту озброєнь і військової техніки (*дали* – ОВТ) становив 60,364 млрд дол. США, у 2012 р. – 58,352 млрд дол. США, у 2013 р. – 57,2 млрд дол. США (див. табл. 1).

Перші 5 місць із фактичного обсягу імпорту озброєнь за підсумками 2014 р. посідають Індія, Саудівська Аравія, Тайвань, Австралія, ОАЕ. Наступні місця в першій десятці за обсягом імпорту озброєнь за підсумками 2014 р. посідають Велика Британія – 2,928 млрд дол. США (3,94 %, 6 місце), Туреччина – 2,616 млрд дол. США (3,52 %, 7 місце), Ірак – 2,429 млрд дол. США (3,27 %, 8 місце), Індонезія – 2,362 млрд дол. США (3,18 %, 9 місце) і США – 1,927 млрд дол. США (2,59 %, 10 місце). Частка першої десятки країн-імпортерів у загальному балансі світового військового імпорту за підсумками 2014 р. становила 38,831 млрд дол. США, або 52,30 % [7]. Частка другої десятки країн у загальному балансі світового військового імпорту за підсумками 2014 р. становила 14,014 млрд дол. США або 18,87 %.

Для прогнозування імпорту озброєнь на найближчу перспективу (1-3 роки) важливим параметром є обсяг «перехідних» контрактів. На

Таблиця 1

Підсумки світового імпорту озброєнь за період 2011–2014 рр. та 5 найбільших імпортерів за 2014 р., млрд дол. США [7, 8]

Країна	2011	2012	2013	2014	2011–2014
Світовий імпорт*, млрд дол. США, з них	60,364	58,352	57,2	74,25	250,166
Індія	5,080	5,695	10,014	7,987	28,777
% від світового	8,42	9,76	17,5	10,76	11,5
Сауд. Аравія	2,181	2,103	4,731	7,439	16,454
% від світового	3,61	3,60	8,27	10,0	6,58
Тайвань	1,008	1,049	1,104	4,199	7,359
% від світового	1,67	1,80	1,67	5,65	2,94
Австралія	5,466	3,029	1,356	3,817	13,669
% від світового	9,05	5,19	2,37	5,14	5,46
ОАЕ	4,507	3,728	3,071	3,124	14,431
% від світового	7,47	6,39	5,37	4,21	5,77
Загалом укладено контрактів на світ. імпорт, млрд дол. США	96,618	87,8	73,666	80,626	338,711

*усі розрахунки надано за курсом долара на момент укладення контракту в цінах відповідного року. Вартісні обсяги поставок у межах програм надання безоплатної військової допомоги не враховуються, оскільки не відповідають ринковій категорії експорту озброєнь [7].

Таблиця 2

Загальний обсяг для 20 країн найбільших «перехідних» потенційних контрактів з імпорту ОВТ (вартісний обсяг намірів), сформованих у 2014 р. на найближчу перспективу, млрд дол. США [9]

№ з/п	Країна	Сума потенц. імпорту, млрд дол. США	% від суми світових потенц. контрактів	№ з/п	Країна	Сума потенц. імпорту, млрд дол. США	% від суми світових потенц. контрактів
1	Індія	95,763	22,7	11	Ізраїль	7,844	
2	Австралія	36,639	8,69	12	Норвегія	7,3	
3	Сауд. Аравія	24,280	5,76	13	Сінгапур	7,209	
4	Туреччина	23,070	5,47	14	Тайвань	6,987	
5	Канада	21,787	5,16	15	Ірак	6,502	
6	ОАЕ	18,060	4,28	16	Півд. Корея	6,345	
7	Катар	18,0	4,27	17	Нідерланди	6,135	
8	США	17,5	4,15	18	Фінляндія	6,270	
9	Польща	14,077	3,34	19	Малайзія	5,825	
10	Японія	13,710	3,25	20	Бельгія	5,0	
Загалом перша десятка		282,886	67,07	Загалом друга десятка		65,417	15,51

Таблиця 3

Взаємозалежність першої десятки найбільших імпортерів озброєнь від експортерів у 2009–2013 рр. [11]

№ з/п	Країна-імпортер	% від світ. імпорту у 2009–2013 рр.	% від світ. імпорту у 2004–2008 рр.	Найбільші експортери, у 2009–2013 рр., (% від загального імпорту в країні)			
1	Індія	14	7	РФ (75)	США (7)	Ізраїль (6)	Інші (12)
2	КНР	5	11	РФ (64)	Франція (15)	Україна (11)	Інші (10)
3	Пакистан	5	2	КНР (54)	США (27)	Швеція (6)	Інші (13)
4	ОАЕ	4	6	Велика Британія (60)	РФ (12)	Франція (8)	Інші (20)
5	Сауд. Аравія	4	2	Велика Британія (44)	США (29)	Франція (6)	Інші (21)
6	США	4	3	Велика Британія (19)	ФРН (18)	Канада (14)	Інші (49)
7	Австралія	4	2	США (76)	Іспанія (10)	Франція (7)	Інші (7)
8	Півд. Корея	4	6	США (80)	ФРН (13)	Франція (3)	Інші (4)
9	Сінгапур	3	2	США (57)	Франція (16)	ФРН (11)	Інші (16)
10	Алжир	3	2	РФ (91)	Франція (3)	Велика Британія (2)	Інші (4)

кінець грудня 2014 р. загальний обсяг «перехідних» потенційних контрактів (вартісний обсяг намірів) 90 країн становить 421,790 млрд дол. США [9].

У рейтингу перші три місця з вартісного обсягу намірів з імпорту озброєнь посідають Індія, Австралія, Саудівська Аравія. На ці три країни припадає 37,15 % від обсягу потенційних контрактів з імпорту озброєнь на найближчу перспективу (табл. 2).

Вартісний обсяг «перехідних» потенційних контрактів першої десятки найбільших потенційних імпортерів озброєнь (див. табл. 2) на найближчу перспективу становить 282,886 млрд дол. США (67,07 %). Друга десятка акумулювала вартісний обсяг «перехідних» потенційних контрактів з імпорту озброєнь на суму 65,417 млрд дол. США (15,51 %).

Аналіз засвідчує, що в 2015–2017 рр. найбільшими імпортерами будуть країни Південно-Східної Азії та Близького Сходу.

Таким чином, у 2013 та 2014 рр. спостерігалось зростання вартісних обсягів намірів «перехідних» потенційних контрактів з імпорту ОВТ на найближчу перспективу 2015–2017 рр. Загалом обсяг імпорту ТВП на період 2015–2017 рр. у 2015 р оцінюється в 91,148 млрд дол. США, у 2016 р. – 91,796 млрд дол. США та в 2017 р. – 100,409 млрд дол. США [10].

Важливою характеристикою ринків озброєнь є домінування на ринках імпортерів держав-експортерів (табл. 3). Наприклад, у 2009–2013 рр. США домінували на ринках Південної Кореї, Австралії, Сінгапуру; РФ – на ринках Індії, КНР, Алжиру; Велика Британія та США – на ринках Саудівської Аравії, США, ОАЕ. Прогнози свідчать, що в 2015–2017 рр. США як найбільший світовий експортер ТВП посилять свою присутність на ринках таких провідних імпортерів, як Індія та Саудівська Аравія.

Характеристика змін імпортною політикою у сфері ВТС провідних імпортерів ТВП

У політиці ВТС провідних імпортерів ТВП нині спостерігаються такі тенденції.

1. Перерозподіл уваги імпортерів озброєнь відносно країн-експортерів. Останніми роками спостерігається переключення уваги імпортерів на зброю інших держав. Причинами цього є зміни воєнно-політичної обстановки на регіональному та глобальному рівнях; фінансово-економічні кризи; можливості експортерів з виробництва ТВП, у тому числі високотехнологічних. Наприклад, на ринку Індії – провідного імпортера зброї – у 2010–2014 рр. свої позиції посилити США та Ізраїль, а РФ втратила [12, 13].

Найбільші контракти Індії з імпорту американських ТВП припадають на військову авіаційну техніку. Це 6 військово-транспортних літаків (далі – ВТЛ) *C-130J-30* «Геркулес» (962 млн дол. США), 8 морських патрульних

літаків *P-8I* «Посейдон» (2 млрд дол.), 10 важких ВТЛ *C-17A* «Глоубмастер-3» (4,1 млрд дол. США). Індія також уклала додаткові контракти на придбання 7 ВТЛ *C-130J-30* «Геркулес» (1,1 млрд дол. США), 4 *P-8I* «Посейдон» (близько 1 млрд дол. США). Планується додатково закупити 6 *C-17A* «Глоубмастер-3» і 12 *P-8I* «Посейдон». До інших американських ТВП, імпортованих Індією останніми роками, належать десантний корабель-док «Джалашва» (колишній ДВКД «Трентон» типу «Остін» водотоннажністю 16 900 т, вартість контракту – 48 млн дол. США, шість вертольотів *S-61/H-3A* «Сі Кінг», які вже експлуатувалися (39 млн дол. США), 20 протикорабельних ракет *RGM-84L* «Гарпун-2» (170 млн дол. США), 512 авіаційних засобів поразки *CBU-97 SFW* з неконтактними підриивниками (258 млн дол. США), 41 турбореактивний двоконтурний двигун із форсажною камерою згорання (ТРДДФ) *F404-GE-IN20* для оснащення першої ескадрильї з 20 легких бойових літаків «Теджас» (перший контракт – 105 млн дол. США на 17 двигунів і другий – 100 млн дол. США на 24 двигуни), 99 ТРДДФ *F414* (800 млн дол. США) для оснащення літаків «Теджас» *Mk.2* [14].

Індія також готується укласти ще дві угоди зі США на суму понад 2,5 млрд дол. США з імпорту 22 ударних вертольотів «Апач» і 15 важких військово-транспортних вертольотів «Чінух». В Індії вважають, що ці вертольоти перевершують російські аналоги, відповідно Мі-28 та Мі-26.

У 2012–2014 рр. низка країн Близького Сходу після арабських революцій збільшили імпорт озброєння з РФ. Так, Ірак у 2012–2014 рр. уклав контрактів на імпорт озброєнь з РФ на суму понад 6 млрд дол. США, а Єгипет у 2013–2014 рр. – на суму понад 3 млрд дол. США.

Держави-імпортери озброєнь у регіоні Латинської Америки посилюли увагу до російського та китайського озброєння. Наприклад, Бразилія уклала низку контрактів з імпорту вертольотів із РФ, ПЗРК тощо, Перу – вертольотів. Венесуела імпортувала з РФ літаки, системи ППО, вертольоти, стрілецьке озброєння тощо. Венесуела імпортувала з КНР кораблі, ВТЛ тощо. Аргентина розширює імпорт ОВТ з КНР.

Збільшився імпорт китайського озброєння в країнах Африки, Південної та Південно-Східної Азії (Таїланд, М'янма, Пакистан).

Останніми роками поміж країн – імпортерів зросла увага до ТВП нових країн-експортерів, зокрема Південної Кореї й Туреччини.

2. Концентрація уваги імпортерів до стратегічного планування ВТС у контексті взаємодій держав та узгодження стратегії імпорту ТВП з довгостроковими стратегічними планами розвитку ЗС та інших формувань. Особливо таке стратегічне планування стосується реалізації складних високотехнологічних проектів воєнно-морських (ВМС) та воєнно-повітряних

сил (ВПС), протиповітряної (ППО) та протиракетної оборони (ПРО) тощо. Наприклад, Міністерство оборони Австралії в грудні 2011 р. оголосило про наміри з розроблення та поставки для ВМС 12 нових підводних човнів (*дали* – ПЧ). За основу тендера Австралія взяла стратегічну програму *SEA 1000*, в межах якої планувалося почати будівництво ПЧ на території країни з 2017 р. для заміни 6 наявних підводних дизель-електричних ПЧ (ДЕПЧ) типу «Коллінз» новими з 2025 р. При цьому не планується продовжувати строк служби кораблів типу «Коллінз», що закінчується у 2024–2031 рр. Строк служби нових ПЧ визначений до 2070 р., тобто 30–40 років. Тривалість розроблення та будівництва човнів становить близько 20 років [15].

Прем'єр-міністр Австралії Т. Ебботт на початку лютого 2015 р. заявив, що країна не проводитиме відкритий тендер з поставки 12 нових ПЧ. Вибір перспективних ПЧ буде зроблено на конкурентній основі, однак розглядатимуться лише пропозиції запрошених компаній. Нині уряд Австралії, за даними ЗМІ на початок 2015 р., активно веде переговори про поставку ПЧ з Японією, ФРН і Францією. Після оголошення тендера участь у ньому зможуть взяти компанії *Mitsubishi Heavy Industries*, *Thyssenkrupp Marine Systems* і *DCNS*. Крім того, Австралія має намір запросити до участі в тендері австралійську суднобудівну компанію *ASC* [16].

За даними ЗМІ, на закупівлю нових ПЧ Австралія витратить близько 20 млрд австралійських доларів (18,3 млрд дол. США). Загалом у межах програми переозброєння збройних сил Австралії, початої в 2009 р. та розрахованої на 20 років, витрати заплановані у сумі 70 млрд дол. США. У квітні 2014 р. Д. Джонстон, який був тоді міністром оборони Австралії, заявляв, що японські підводні човни типу «Сорю» з дизель-електричними силовими установками *Kawasaki 12V 25/25 SB* та двигунами Стірлінга *Kawasaki Kockums V4-275R* спільної шведсько-японської розробки якнайповніше відповідають вимогам військових. При цьому він зазначав, що австралійська промисловість найбільш зацікавлена в одержанні японських технологій (головних енергетичних установок, трансмісії тощо). У липні 2014 р. стало відомо, що Австралія та Японія підписали угоду про розширення ВТС, у межах якої країни зможуть обмінюватися різними військовими технологіями. Насамперед йшлося про співробітництво у розробленні та виробництві ПЧ [15]. При реалізації цього проекту за рахунок імпорту в Австралії в межах ВТС поставлено завдання [15]:

- створити в країні нову галузь воєнної промисловості з будівництва ПЧ, тобто австралійським компаніям необхідно освоїти проектування та виробництво новітніх ПЧ на власній території;
- одержати від закордонних компаній при реалізації програми закупівлі 12 ПЧ для ВМС

найпередовіші технології проектування та будівництва неатомних ПЧ;

- організувати підготовку або винаймання висококваліфікованого персоналу, придбання та доставку матеріалів і комплектуючих для будівництва ПЧ.

Німецька компанія *Thyssen Krupp Marine Systems* також запропонувала Австралії поставку 12 підводних човнів нового проекту Type 2016. Цей проект лобіюється військово-політичним керівництвом ФРН на найвищому рівні.

В Індії імпортна стратегія ВТС реалізується в межах програм розвитку ВПС, ВМС і сухопутних військ (*дали* – СВ). Наприклад, нині в Індії нараховується 17 ПЧ. За сприяння Франції відповідно до програми 75I будуються шість неатомних ПЧ класу «Скорпен». Надалі буде побудовано шість неатомних ПЧ відповідно до програми 75I на основі закордонного проекту, який буде обраний під час тендера. Раніше в Індії були заяви, що в межах цієї програми ВМС Індії імпортують 2 ПЧ готові, три побудує держкомпанія *Mazagon Dock Limited*, ще одну – інша держкомпанія *Hindustan Shipyard*. Останнім часом на політичному рівні заявили, що, можливо, індійська воєнна промисловість будуватиме всі 6 ПЧ на основі закордонного проекту. Для участі в тендері з вибору проекту запрошені французька *DCNS*, іспанська «Навантія» (*Navantia*), російське ЦКБ МТ «Рубін» і німецька *HDW*. ПЧ відповідно до програми 75I мають бути оснащені надзвуковими індійсько-російськими крилатими ракетами «Брамос» (*Bramos*).

У межах розвитку морської компоненти ядерної тріади Індія здійснює ВТС з іншими державами. Зокрема, в Індії за допомогою РФ побудовано перший атомний ПЧ (*дали* – АПЧ) індійської розробки «Аріхант» (*Arihant*). 10 серпня 2013 р. було запущено реактор цього АПЧ. Нині триває будівництво другого національного АПЧ. Тим часом Індія для залучення технологій експлуатації атомних ПЧ у 2012 р. взяла в лізинг на 10 років російську АПЧ проекту 971В, яку в складі індійських ВМС назвали «Чакра» (*Chakra*). Зараз тривають переговори про здачу в лізинг ще одного російського АПЧ. Вочевидь, ідеться про добудування АПЧ «Ірбіс» [15].

Стратегії розвитку ВПС Індія реалізує в межах багатьох імпортних проектів ВТС: прямої закупівлі літаків *C-17A* «Глоубмастер-3», *C-130J-30* «Геркулес» *C-17*, *P-8I* «Посейдон» у США, *Mig-29K* та *Mig-29КУБ* у РФ; модернізації літаків із використанням компаній, що їх виробляли, зокрема *Міраж-2000*, *Mig-29*; закупівлі ліцензій і ліцензійного виробництва ОВТ, зокрема *Су-30МКІ*, авіадвигунів *АЛ-55I* розроблення НВО «Сатурн» для індійських УТС *НУТ-36* і *НУТ-39*, а також *РД-33* серії 3 для винищувачів *Mig-29*; спільного розроблення та виробництва компаніями Індії та РФ середнього багатофункціонального військово-транспортно-

го літака *MTA (Multi-role Transport Aircraft)*, багатofункціонального винищувача п'ятого покоління *FGFA (Fifth Generation Fighter Aircraft)*; закупівлі окремих систем для літаків власного розроблення, наприклад імпорт із США авіадвигунів *F404-GE-IN20* та *F414* для оснащення винищувачів власного розроблення «Теджас», літаків *EMB 145* у Бразилії для розробки власної системи далекого радіолокаційного виявлення та управління (*dali* – ДРВіУ) [15].

Індонезія відповідно до стратегії розвитку ВМС має намір побудувати до 12 ПЧ, акцентуючи увагу на власному виробництві. Зараз південнокорейська компанія *Daewoo Shipbuilding & Marine Engineering (DSME)* будує для Індонезії три ПЧ проекту 209/1200. Це перше експортне замовлення ПЧ для Республіки Корея. До 2018 р. Індонезія має намір побудувати власну ПЧ силами компанії *PT PAL* за співробітництва з корейською компанією *DSME*. Індонезія вже має два ПЧ власного виробництва [15].

Республіка Корея (*dali* – РК) реалізує велику програму будівництва підводного флоту за рахунок імпорту технологій із ФРН, що складається із трьох етапів. У 2009–2010 рр. ВМС одержали 9 ПЧ проекту 209/1200. На другому етапі, тобто нині, триває ліцензійне будівництво ПЧ німецького проекту 214 розробки компанії *Howaldtswerke-deutschewerft (HDW)*. Три такі ПЧ вже побудовано й передано ВМС. Передбачається будівництво ще 6 ПЧ цього типу, але вже модернізованих. Зараз у ВМС РК перебуває на озброєнні 14 ПЧ, 12 з них – німецькі ДЕПЧ типу 209 та 214. Плюс 2 малі ПЧ, спроектовані й побудовані у РК.

У самій РК на основі імпортованих технологій розробляється субмарина *KSS-III*, що буде оснащена крилатими ракетами *Нунпхоо-3*. Систему управління для цієї ДЕПЧ розробляє компанія *Samsungthales*. Після 2020 р. почнеться третій етап будівництва підводного флоту – виготовлення 9 ПЧ *KSS-III*.

3. Збільшення в імпорті частки високотехнологічних ТВП (авіаційна техніка, системи ПРО, ППО, БПЛА, техніка ВМС тощо). Наприклад, Японія та Південна Корея уклали контракти з імпорту БЛА із США для виконання стратегічних завдань розвідки типу *RQ-4 Global Hawk*; літаків *F-35 Lightning-II*, у яких застосовані стелс-технології. КНР веде переговори з РФ щодо імпорту винищувачів *Су-35* і систем ППО *С-400*. Країни Близького Сходу імпортували системи ПРО та ППО із США.

Уряд Нідерландів має намір імпортувати із США 4 БПЛА *MQ-9 Block 5 Reaper*. Агентство з оборонного співробітництва і безпеки (*DSCA*) МО США 6 лютого 2015 р. повідомило Конгрес США про можливий продаж Нідерландам БПЛА *MQ-9 Reaper*, супутнього устаткування, запасних частин і послуг, включаючи технічне обслуговування на суму 339 млн дол. США [17].

4. Збільшення ролі офсетних проектів. Здійснюючи політику збільшення уваги до закупівлі технологій виробництва ТВП для розвитку власної військової промисловості, низка країн (Індія, Бразилія, Індонезія, Південна Корея, Туреччина тощо) останніми роками продовжили вдосконалення законодавчої та іншої нормативної бази з офсетної практики.

У вересні 2014 р. новий індійський уряд оголосив про старт кампанії *Make in India* («Роби в Індії»), яка відкрила додаткові можливості для імпортозаміщення, максимальну локалізацію іноземного виробництва, у тому числі ТВП, розвитку військової промисловості й іноземних інвестицій. У межах цієї кампанії на початку 2015 р. в Індії оголосили про введення нових правил з підготовки офсетних угод. Раніше таку політику востаннє переглядали в 2013 р. Тоді було ухвалено рішення, що при імпорті ТВП Індія насамперед розглядатиме зразки вітчизняного виробництва. Відразу після них перевага віддаватиметься техніці, виробництво якої після закупівлі здійснюватиметься в Індії. Опція придбання техніки з інших країн без перспективи продовжити відповідне виробництво в Індії з передачею технологій розглядатиметься в останню чергу [18].

Прем'єр-міністр Індії Нарендра Моди 18 лютого 2015 р. на відкритті аерокосмічного салону «Аеро Індія-2015» у місті Бангалор заявив, що Індія вводить нові умови проведення тендерів з поставок ТВП. Відповідно до нової політики у сфері закупівель військової техніки зміняться їх правила, зокрема й вимоги до офсетних програм. Згідно з новими умовами проведення тендерів з поставок ТВП Міністерство оборони відмовиться автоматично повідомляти переможцем конкурсу учасника, що запропонував найнижчу ціну [19].

У Польщі у 2014 р. прийнято новий Закон про офсетні угоди, що укладаються паралельно з контрактами щодо поставок нових ТВП. Новий Закон скасував правила офсетних угод, що діяли в країні з 2009 р. [20]. Відповідно до прийнятого Закону Міністерство оборони Польщі тепер зможе укладати з постачальниками ТВП тільки прямі офсетні угоди, безпосередньо пов'язані з основним контрактом.

Новий Закон приводить польські правила з укладання офсетних угод і закупівель озброєнь у відповідність до Директиви 2009/81/ЄС Європейського Союзу. Ця Директива вимагає, щоб країни – члени ЄС у межах проведених тендерів із закупівель ТВП висували вимоги й додаткові умови, пов'язані безпосередньо з предметом конкурсу [20]. Новий закон також обмеження мінімального розміру офсетної угоди, який раніше становив 5 млн євро. Завдяки цьому стане можливим укладання невеликих компенсаційних угод під час підписання контрактів з поставок ТВП невеликої вартості. Загалом

Польща розглядає нове законодавство як можливість пришвидшити розвиток оборонної промисловості й підтримати економіку.

Прийняття Закону було важливим для Польщі, оскільки країна нині реалізує програми переозброєння армії. Фінансування програми протягом найближчих 10 років становитиме 33,6 млрд євро [20].

5. Удосконалення міжнародних коопераційних механізмів із виробництва ТВП. Удосконалюють коопераційні механізми з виробництва ОВТ такі держави-імпортери, як Японія, Індія, Бразилія, Південна Корея, Індонезія, ПАР із країнами ЄС. Поняття імпорту й коопераційні механізми з виробництва ТВП у межах ВТС країн НАТО і ЄС нині багато в чому розмиті, головним чином у зв'язку з формуванням транснаціональних корпорацій (ТНК) у воєнній промисловості, таких як «Локхйд Мартін», «БАЕ Системз», «Дженерал Дайнемікс», «Ербас», «Фінмеканіка», «МБДА», «Некстер» тощо. Такі корпорації номінально мають штаб-квартиру в конкретній країні, але їх центри розробок і виробництва розташовані в різних країнах НАТО або ЄС і навіть у різних регіонах світу. Межі кооперації та поділу праці при створенні кінцевих систем ОВТ нині значно розширилися. У ЄС і НАТО також сформувався єдиний внутрішній ринок ОВТ, на якому частка закупівель ТВП ззовні дуже мала. У цей загальний ринок озброєнь частково кооптуються окремі країни, пов'язані особливими відносинами: Ізраїль, Австралія, Японія, Південна Корея. Здебільшого вони є імпортерами ТВП сторонньої розробки й іноді беруть участь у виробничій кооперації [21].

Глобальні ТНК у воєнній промисловості не прагнуть вибудувувати вертикально інтегровані структури. Вони прагнуть зосередитися на повному контролі основних розробок і технологій. Саме виробництво номенклатури звичайних ОВТ і комплектуючих найчастіше передається в центри компетенції, інжинірингові компанії середнього й навіть малого бізнесу, що підтримують у профільних напрямках передовий технологічний рівень [21]. Разом з тим навіть усередині загального ринку ОВТ країн НАТО і ЄС трансферт інноваційних технологій ТВП, розробок, виробництва і поставок озброєння жорстко контролюється головними розробниками та країнами – власниками збройних систем. Найбільш активним і послідовним прихильником твердого обмеження в передачі технологій і продукції ТВП є США [21].

Нині військове виробництво у країнах НАТО і ЄС стає дедалі інтегрованішим, але ця інтеграція ґрунтується здебільшого на рішеннях, прийнятих на національному рівні.

Це можна підтвердити на прикладах реалізації в країнах НАТО і ЄС таких проектів, як військово-транспортний літак *A 400M*, військово-транспортний літак *C-27J*, винищувач *Eurofighter*

Typhoon, винищувач *JAS39 Gripen*, бойовий вертоліт *Tiger* тощо. Формується нова кооперація з розроблення й виробництва винищувача *F-35* на чолі з американською компанією «Локхйд Мартін».

Посилення міждержавних коопераційних зв'язків можна розглянути на прикладі такого провідного імпортера ОВТ, як Індія. Нині всі три види ЗС Індії, як і раніше, залежать від іноземних постачальників керованих ракетних систем. Тому Індія докладє великих зусиль для отримання технологій виробництва керованих ракет для систем ППО, ПРО, авіаційного базування «повітря-поверхня» та «повітря-повітря», ПТРК тощо. У цих сферах Індія активно співпрацює з РФ, Ізраїлем, країнами ЄС. Так, ЗРК «Барак-8» з 2006 р. розроблявся спільно компаніями *Rafael Advanced Systems/Israeli Aerospace Industries (IAI)* та Організацією оборонних досліджень і розробок (*DRDO*) МО Індії [22].

У листопаді 2014 р. в Ізраїлі була успішно завершена програма випробувальних пусків ЗУР, що дає змогу почати їх серійне виробництво. Виробництво ЗРК «Барак-8» буде організовано на потужностях державної компанії *Bharat Dynamics Limited (BDL)*. Командування ВМС Індії планує до кінця 2015 р. здійснити оснащення надводних бойових кораблів ізраїльським ЗРК «Барак-8». У вересні 2014 р. Комітет уряду Індії з безпеки схвалив виділення 8,80 млрд рупій (416 млн дол. США) для закупівлі 262 ракет для ЗРК «Барак-8» [22].

Авіаносець «Вікрамадітъя» має бути оснащений ЗРК «Барак-8» у 2017 р. під час його першого планового ремонту [22].

Також ВМС Індії на першому етапі в 2000 р. придбали ЗРК «Барак-1» з дальністю ураження цілей до 10 км та обладнали ними 8 бойових кораблів, у тому числі авіаносець «Віраат».

6. Зміна механізмів розрахунків за ТВП. Збільшується кількість держав-імпортерів, які використовують при імпорті ТВП кредити країн-експортерів. Найбільше кредитів країнам-імпортерам ТВП дають США, РФ і Франція. Наприклад, РФ протягом останніх 10 років надала кредити для закупівлі російських ОВТ Індонезії, Бангладеш, Анголі, Венесуелі, Йорданії та ін. Шведська компанія *SAAB* надала кредит Бразилії для закупівлі літаків Гріппен.

Також розширюється постачання ОВТ в лізинг. Так, РФ на 10 років передала Індії АПЧ проекту *971В*, яку в складі індійських ВМС назвали «Чакра». Чехія та Угорщина взяли в лізинг літаки шведської компанії *SAAB* Гріппен.

США, крім надання кредитів для закупівлі американського ОВТ, використовують програми фінансової допомоги, в межах яких країни, що її отримують, зобов'язані здійснювати закупівлі американських ОВТ. Найбільші програми фінансової допомоги мають Ізраїль (понад 3 млрд дол. США, Єгипет – 2,35 млрд дол. США

за рік (у 2014 р. США зменшили цю допомогу Єгипту).

Саудівська Аравія реалізує програми фінансової допомоги із закупівлі ОВТ Франції та інших країн (Ліван, Єгипет тощо).

Проблемні питання імпорту ТВП в Україні

Отже, аналіз світового досвіду імпорту ОВТ й експертні оцінки цього процесу свідчать [21], що в Україні в межах стратегічного управління імпортом ТВП необхідно забезпечити:

- удосконалення механізмів формування та аналізу стратегічних завдань оборони, які можна вирішувати завдяки імпорту ОВТ, у середньотривалій перспективі, зважаючи на економічні можливості держави й вартість усього життєвого циклу імпортованого ОВТ;

- формування зрозумілих і прозорих систем вибору іноземних зразків на основі тендерів (конкурсів), ціноутворення під час діалогу із закордонними постачальниками, спільних з іншими державами перспективних розробок ОВТ, НДДКР тощо. Зокрема, це стосується затвердження чітких критеріїв замовлення техніки й технологій, згідно з якими можна вести порівняльні випробування ОВТ. Це потребує формування методологічної бази із проведення випробувань ОВТ за вимогами, аналогічними до за-

стосовуваних до ОВТ, які є на озброєнні ЗС України. Важливим параметром імпортованих ОВТ є їх сумісність при застосуванні, експлуатації, зберіганні з наявними у ЗС України;

- удосконалення системних механізмів реалізації та контролю за імпортом ТВП. Зокрема це стосується взаємодії спецімпортерів і ЗС України. Удосконалення нормативно-правової регламентації не тільки закупівлі, а й постановки імпортних систем ОАТ на озброєння; формування інфраструктури, технологічної й кадрової бази для експлуатації імпортних ОВТ;

- формування допоміжних і супутніх механізмів, що роблять контракти з імпорту ОВТ більш вигідними для держави, а не тільки для ЗС України: офсетні угоди, лізинг, довгострокові проекти з військово-економічного співробітництва, спільна кооперація з виробництва ОВТ. При вирішенні проблем імпорту ОВТ вирішальним моментом є відносини військових і промисловості. Зараз важливим завданням є зменшення ризиків прийняття волонтаристських рішень, особливо в особистих і відомчих інтересах, які можуть призвести до неефективної витрати бюджетних коштів, дестабілізації оборонної промисловості й підризу вітчизняного експорту озброєнь. Імпорт озброєнь передбачає значні витрати, що можуть бути вищими, ніж вартість вітчизняних ОВТ.

Список використаних джерел

1. *Бегма В. М.* Стратегічне управління експортом продукції військового призначення та подвійного використання в контексті економічної безпеки держави : дис. ... д.е.н.: 21.04.01 / Рада національної безпеки і оборони України. Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. – К., 2004. – 393 с.
2. *Бегма В. М.* Стратегічне управління військово-технічним співробітництвом в інтересах забезпечення воєнної безпеки України : монографія / В. М. Бегма [та ін.]; під заг. ред. Руснака І. С. – К. : ППНБ, НАОУ, 2005. – 228 с.
3. *Свергунов О. О.* Управління експортною політикою у сфері військово-технічного співробітництва в умовах криз: світовий досвід та Україна / О. О. Свергунов // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 3. – С. 166–176.
4. *Терещенко Ю.*: можливі втрати через призупинення ВТС з РФ компенсуємо внутрішніми закупівлями та зовнішніми контрактами / Ю. Терещенко // Укроборонпром. – 2014. – 11 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukroboronprom.com.ua/newsview/3/345>
5. *Коваль В.* Гособоронзаказ: на пути к самодостаточности / В. Коваль // Еженедельник НВО. – 2014. – 6 июня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/realty/2014-06-06/3_gosoboronzakaz.html
6. *Российский ВПК готов функционировать без сотрудничества с Украиной* // Новости еженедельника ВПК. – 2014. – 17 июня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vpk-news.ru/news/20713>
7. *Предварительные итоги 2014 года: мировой экспорт/импорт ВиВТ составил более 74 млрд долларов* // ЦАМТО. – 2014. – 29 декабря [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.armstrade.org/includes/periodics/mainnews/2014/1229/095527276/detail.shtml>
8. *Предварительные итоги 2014 года: заключены контракты на экспорт/импорт ВиВТ на сумму более 80 млрд долларов* // ЦАМТО. – 2014. – 30 декабря [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.armstrade.org/includes/periodics/mainnews/2014/1230/095827295/detail.shtml>
9. *Объем «переходящих» потенциальных контрактов на экспорт/импорт ВиВТ на перспективу составляет более 420 млрд долларов* // ЦАМТО. – 2014. – 31 декабря [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.armstrade.org/includes/periodics/mainnews/2014/1231/095727308/detail.shtml>
10. *Прогноз импорта ВиВТ стран-импортеров вооружений в 2014–2017 гг.* // ЦАМТО. – 2014. – 28 ноября [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.armstrade.org/includes/periodics/news/2014/1128/121026822/detail.shtml>
11. *Wezeman Siemon T.* Trends in international arms transfers, 2013 / Siemon T. Wezeman, Pieter D. Wezeman // SIPRI. – 2014. – March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1403.pdf>

12. Антипин А. США стали крупнейшим поставщиком вооружений в Индию, опередив Россию / А. Антипин // ТАСС. – 2014. – 12 августа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1375738>
13. Россия уступает США в борьбе за поставки вооружения в Индию // Russian.dbw.cn. – 2014. – 3 марта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://russian.dbw.cn/system/2014/03/03/000815654.shtml>
14. Новичков Н. Вашингтон намерен укреплять и развивать связи с Нью-Дели в оборонной сфере / Н. Новичков // Aviaport.ru. – 2012. – 7 августа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aviaport.ru/digest/2012/08/07/238659.html>
15. Мясников В. Австралия строит подводный флот / В. Мясников // Еженедельник НВО. – 2015. – 6 февр. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://nvo.ng.ru/armament/2015-02-06/4_australia.html
16. Австралия отказалась от открытого тендера на поставку подлодок [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lenta.ru/news/2015/02/12/subs/>
17. DSCA уведомило о возможной продаже Нидерландам 4 БЛА MQ-9 «Риппер» // Военный Паритет. – 2015. – 7 февр. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.militaryparitet.com/perevodnie/data/ic_perevodnie/6673/
18. Индия изменит условия проведения оборонных тендеров // Новости еженедельника ВПК. – 2015. – 11 февраля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vpk-news.ru/news/23840>
19. Антипин А. СМИ: Индия изменит условия проведения оборонных тендеров / А. Антипин // ТАСС. – 2015. – 11 февраля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1759393?utm_campaign=SMI2
20. Польша пересмотрела правила военных офсетных сделок // Gfaclaims.com. – 2014. – 9 июля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gfaclaims.com/science/151715-polsha-peresmotrela-pravila-voennyh-ofsetnyh-sdelok.html/>
21. Проблемы импорта вооружений в РФ: анализ эффективности закупок, международная кооперация и трансферт технологий в оборонно-промышленном комплексе // Журнал «Арсенал Отечества». – 2013. – № 1.
22. ВМС Индии в конце этого года начнут установку ЗРК «Барак-8» на надводные боевые корабли // ЦАМТО. – 2015. – 13 февр. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.armstrade.org/includes/periodics/news/2015/0213/103027839/detail.shtml>